

Biblioteka Narodowa

16

Notes Konserwatorski

Komitet redakcyjny

Ewa Potrzebnicka (przewodnicząca), *Marzena Ciechańska*, *Elżbieta Jabłońska*,
Władysław Sobucki, *Bartosz Szymański*, *Maria Woźniak*

Redakcja

Agata Lipińska (redaktor naczelny)

Projekt graficzny i typograficzny

Ryszard Kryśka

Opracowanie redakcyjne

Jacek Krawczyk

Opracowanie techniczne i łamanie

Andrzej Dybowski

Streszczenia w języku angielskim

Katarzyna Diehl

© Biblioteka Narodowa, 2014

ISSN 1509-5681

Biblioteka Narodowa. Warszawa 2014
al. Niepodległości 213, 02-086 Warszawa
e-mail: promocja@bn.org.pl
Nakład – 200 egz.

Druk: GRASP Drukarnia Sp. z o.o.
ul. Domaniewska 48, 02-672 Warszawa

Spis rzeczy

Od Redakcji 5

I. Polityka ochrony i konserwacji zbiorów

Małgorzata Bochenek, Anna Michaś-Bailey

Transformacje w zawodzie konserwatora materiałów archiwalnych – zabezpieczanie i profilaktyka 7

Elżbieta Górską-Wikło

Konserwacja zbiorów w Archiwum Uniwersytetu w Glasgow 18

Patricia Engel

The European Research Centre for Book and Paper Conservation-Restoration 25

II. Historia i konserwacja fotografii

Izabela Zając

Od albumu fotograficznego do wydawniczego – pochodzenie i systematyka 31

Karolina Zych, Marzenna Ciechańska

Album fotograficzny z Dalekiego Wschodu. Problemy konserwatorskie związane z wielowarstwowością obiektu 57

Dorota Dzik-Kruszelnicka, Monika Supruniuk

„Ze szkłem trza obyczajnie...” Konserwacja i restauracja szklanych negatywów ze zbiorów Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie 67

Tomasz Kozielec, Joanna Kozielec

Konserwacja fotografii srebrowo-żelatynowej z 1938 roku 77

III. Fizyka, chemia, mikrobiologia w ochronie i konserwacji zbiorów

Władysław Sobucki, Grażyna Macander-Majkowska, Anna Nowicka

Odkwaszanie akwarel i rękopisów preparatem Bookkeeper 86

Władysław Sobucki, Grażyna Macander-Majkowska

Badania nad odkwaszaniem akwarel. Testy starzeniowe – suplement 95

IV. Z praktyki konserwatora

Jolanta Czuczko, Dorota Jutrzenka-Suprym, Piotr Oszczanowski

Wyjątkowe księgi w wyjątkowym miejscu. Konserwacja-restauracja biblii luteranckich z Kościoła Pokoju w Świdnicy 100

Zofia Koss, Marzenna Ciechańska

Konserwacja i restauracja fragmentu XIX-wiecznej tapety panoramicznej

Les Incas 114

V. Konferencje, warsztaty, szkolenia, wydarzenia

Kalendarium ważniejszych wydarzeń związanych z zagadnieniami ochrony i konserwacji zbiorów 2012-2013 **129**

Małgorzata Grocholska

„Głoś z dumą i chlubą, żeś intrologatorem...”. 100 lat Intrologatorni w Ossolineum. Wystawa w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu, 21 XI 2012 -28 II 2013 **145**

Tomasz Koziolec

„Czas zatrzymany... Fotografie w spuściznach uczonych i twórców” – konferencja zorganizowana przez Polską Akademię Umiejętności i Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie – 19-20 VI 2013 **149**

Noty o autorach 156

Od Redakcji

Konserwacja jest częścią ogólnie pojmowanej ochrony zbiorów. Konserwator ze swoją wiedzą i umiejętnościami wkracza do akcji, wezwany przez właściciela czy opiekuna zbiorów, w momencie, gdy obiekt ulega dezintegracji, zanika lub gwałtownie traci swoje właściwości estetyczne. Codzienna praca instytucji gromadzącej zbiory to systematyczne dbanie o dobre warunki przechowywania, bezpieczne udostępnianie i ekspozowanie. W bieżącym numerze „Notesu Konserwatorskiego” mamy możliwość spojrzenia, jak ochrona zabytków przeszłości, w tym zbiorów bibliotecznych i archiwalnych, jest realizowana w innych krajach. Właściwe przeprowadzenie zabiegów konserwacji zaczyna się od zrozumienia obiektu, jego funkcjonowania w czasach, w których powstał, jego budowy technicznej, właściwości materiałów z których go zrobiono. Artykuł Izabeli Zając wprowadza nas w świat historii fotografii, pokazuje jak zmieniały się kolejne jej zastosowania, przedstawia pojawienie się i ewolucję albumu fotograficznego. Zagadnienia związane ze zdjęciami wykonanymi w różnych technikach, albumami, w których je umieszczano, wreszcie z ich konserwacją powracają w całym numerze „Notesu”. W 2013 roku zagadnieniom fotografii poświęcono również kilka konferencji i szkoleń.

Odniesienia do historii obiektu, wychycenia jego autentycznych, wyjątkowych cech są nieodłączną częścią dokumentacji konserwatorskiej i często wpływają na podejmowane decyzje podczas prac konserwatorskich. Możemy to prześledzić czytając relacje z prac konserwatorskich w części dotyczącej praktyki konserwatorskiej.

Wyniki badań chemicznych są podstawą podejmowanych decyzji konserwatorskich. W tym numerze powracamy do badań nad odkwaszaniem akwarel i rękopisów prowadzonych pod kierunkiem prof. Władysława Sobuckiego. Badania te są szczególnie ważne, ponieważ proces odkwaszania papieru od kilku lat stał się w Polsce łatwo dostępny i coraz więcej instytucji może poddać swoje zbiory temu zabiegowi, hamującemu kwaśną degradację papieru.

Numer zamykają relacje z konferencji naukowych, wystaw i szkoleń związanych z konserwacją i ochroną zbiorów bibliotecznych i archiwalnych, które miały miejsce od jesieni 2012 do końca 2013 roku.

Tomasz Kozielec

„Czas zatrzymany... Fotografie w spuściznach uczonych i twórców” – konferencja zorganizowana przez Polską Akademię Umiejętności i Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie – 19-20 VI 2013

W ciągu ostatnich kilku lat obserwuje się w Polsce duże zainteresowanie fotografiami z których są tworzone kolekcje archiwalne, biblioteczne i muzealne. Wychodząc na przeciw potrzebom naukowców zajmujących się fotografią Polska Akademia Umiejętności, Archiwum Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności zorganizowały konferencję, na której wygłoszono referaty związane z historią, tematyką, strukturą zbiorów, digitalizacją, udostępnianiem, ochroną i konserwacją fotografii XIX- i XX-wiecznych pochodzących z wybranych kolekcji polskich, znajdujących się głównie na terenie kraju, ale też poza jego granicami. Obrady odbywały się w Dużej Sali Polskiej Akademii Umiejętności przy ul. Sławkowskiej 17. Było to cenne spotkanie interdyscyplinarne, na którym można było zapoznać się z problematyką związaną z opieką i poznaniem kolekcji fotograficznych, jakże licznych i cennych w polskich instytucjach. Opinie historyków, archiwistów, historyków sztuki, konserwatorów, muzealników, artystów oraz specjalistów z innych jeszcze dziedzin pozwoliły na szerokie omówienie podjętego zagadnienia oraz na podjęcie owocnych dyskusji. Konferencję uświetniło otwarcie wystawy fotografii XIX- i XX-wiecznych, zatytułowanej *Opowieści fotografią pisane* w sali Archiwum Nauki PAN i PAU. Konferencję rozpoczęło przemówienie profesora Jerzego Wyrozumskiego, który także dokonał otwarcia wystawy. Wydano także okolicznościowy katalog¹. Jerzy Wyrozumski pisał w przedmowie do katalogu: „Odkąd zaczęła się fotografia, nie tylko wiedza historyczna, ale cała nasza kultura stała się bogatsza, a pamięć wierniejsza, bo czerpie nie tylko z podlegającej deformacjom wyobraźni, zwłaszcza tej przenoszonej z osoby na osobę lub z pokolenia na pokolenie, ale wprost z «zatrzymanej w czasie» rzeczywistości”². Prezentowane fotografie pochodziły z różnych spuścizn po znanych w świecie nauki osobistościach zafascynowanych fotografią będącą znakomitym

1 *Opowieści fotografią pisane: fotografie w spuściznach uczonych i twórców*, red. E. Fiałek, Kraków 2013; www.archiwum-nauki.krakow.pl/pl/prezentacje/opowiesci_fotografia_pisane/index.html [dostęp: 21.11.2013].

2 *Ibidem*, s. 3.

środkiem przekazu minionych wydarzeń³. Zdjęcia pochodziły głównie z kolekcji instytucji państwowych⁴. Ekspozycje pod względem technik obejmowały fotografie wykonane w technice albuminowej, technikach srebrno-żelazynowych POP (*printing-out paper*) i DOP (*developing-out paper*), ekspozycje także druki wykonane technikami fotomechanicznymi.

Mając na uwadze plany organizatorów konferencji dotyczące wydania materiałów pokonferencyjnych (także wraz z interesującymi treściami dyskusji) jako autor niniejszego sprawozdania pozwoliłem sobie na przedstawienie bardzo ogólnego zarysu zaprezentowanych tematów, a nawet wybranie niektórych tylko poruszanych wątków. Chociaż wątkiem przewodnim większości referatów była prezentacja kolekcji fotograficznych, przekazane informacje są bardzo cenne dla konserwatorów zajmujących się również fotografią, ponieważ umożliwiają poznanie specyfiki poszczególnych polskich kolekcji, ich dzieje i strukturę, wielkości kolekcji, występujące zniszczenia, poznanie tych licznych instytucji i osób które opiekują się kolekcjami i wykazują troskę o ochronę i upowszechnienie tych cennych polskich zasobów.

Wystąpienia konferencyjne

Zenon Piech (Zakład Nauk Pomocniczych Historii UJ) przedstawił zagadnienia fotografii jako źródła w kręgu archiwistyki i nauk pomocniczych historii. Zwrócił m.in. uwagę na podstawowe zadanie stojące przed archiwistyką, jakim jest konieczność katalogowania fotografii w zbiorach, zaproponował ważną zmianę statusu fotografii z traktowanej jako wyłącznie materiału ilustracyjnego na źródło wchodzące w zakres ikonografii historycznej. Małgorzata Grąbczewska (Biblioteka Narodowa) scharakteryzowała wielką kolekcję fotografii znajdujących się w zbiorach biblioteki oraz poruszyła m.in. kwestie związane z ich klasyfikowaniem, zabezpieczaniem przed niszczeniem, sposobami użytkowania i udostępniania oraz badaniami fotografii. Autorka zwróciła uwagę na ważne postanowienia Deklaracji Florenckiej dotyczącej ochrony analogowych archiwów fotograficznych – (www.khi.fi.it/pdf/florence_declaration_pl.pdf). Wizualny zapis przeszłości jakim są fotografie w spuściznach będące źródłem do historii nauki i kultury był tematem wystąpienia Bernadety Wilk (Archiwum Nauki PAN i PAU), w którym

3 Spuścizny po Karolu Lanckorońskim, Kazimierzu Nitschu, Mieczysławie Radwanie, Zygmuncie Miterze, Kazimierzu Hałacińskim.

4 Na wystawę wybrano je z następujących zbiorów: *Opowieść Karola Lanckorońskiego z podróży po południowej Francji* – 43 ekspozycje (Fototeka Lanckorońskich, Archiwum Nauki PAN i PAU, Muzeum Historii Fotografii im. Walerego Rzewuskiego), *Kazimierza Nitscha opowieść rodzinna* – 31 ekspozycji (Archiwum Nauki PAN i PAU), *Kazimierza Hałacińskiego opowieść wojenna* – 63 ekspozycje (Biblioteka Naukowa PAN i PAU, Archiwum Nauki PAN i PAU, Muzeum Historii Fotografii im. Walerego Rzewuskiego, zbiory prywatne), *Szlakiem Zygmunta Mitera z Borysławia do Golden w Colorado* – 47 ekspozycji (Archiwum Nauki PAN i PAU, Muzeum Historii Fotografii im. Walerego Rzewuskiego), oraz *Mieczysława Radwana opowieść z historii hutnictwa* – 33 ekspozycje (Archiwum Nauki PAN i PAU).

zwróciła między innymi uwagę na bardzo ważną rolę, jaką pełnią fotografie w uzupełnianiu dokumentacji aktowej, oraz na fotografie jako niezwykle bogate źródła do badań historycznych, z których możemy czerpać wiedzę o przeszłości. Małgorzata Bochenek i Anna Seweryn (Archiwum Narodowe w Krakowie) przedstawiły referat poświęcony technikom fotograficznym, postępowaniu konserwatorskiemu ze zbiorem fotograficznym, rozbieżnościom między wymaganiami konserwatorskimi (np. dokumenty normalizacyjne, konieczny atest PAT) a rzeczywistością. Autorki zwracały szczególną uwagę, że jednym z największych zagrożeń dla zbiorów wciąż pozostaje działalność człowieka w postaci zaniedbań czy też narażenie na powstawanie zniszczeń przy digitalizacji. Anna Michaś-Bailey (The Advanced Residency Program in Photograph Conservation, Rochester) wyjaśniła słuchaczom co powinno się wiedzieć zanim fotografie zostaną oddane do konserwacji. Przedstawiła wybrane zagadnienia związane z budową obrazu fotograficznego, starzeniem się oraz konserwacją materiałów fotograficznych. Zarysowała obecny stan edukacji konserwacji fotografii w Polsce na wyższych uczelniach, zwracając uwagę na konieczność posiadania odpowiednich kwalifikacji konserwatorskich, na to, czego należy wymagać od konserwatorów, jaki powinien być ich zakres działań, czy też jakich błędów należy unikać w postępowaniu konserwatorskim. Duża różnorodność materiałów fotograficznych – w tym podłoży – występująca w kolekcjach, powoduje, że zagadnienie ich konserwacji jest bardzo obszerne i łączy specjalistów z różnych dziedzin. Tomasz Kozielec (UMK, Zakład Konserwacji Papieru i Skóry) dokonał przeglądu XIX-wiecznych technik fotograficznych oraz zniszczeń fotografii pochodzących ze zbiorów Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Kórniku. Prowadzone badania i prace konserwatorskie realizowane są w ramach projektu „Exterius/ Poza Szlakiem”, finansowanego przez Fundację na Rzecz Nauki Polskiej. Autor zwrócił m.in. uwagę na obecność spłowiejących fotografii w zbiorach, aby nie traktować takich obiektów jako materiałów utraconych, gdyż istnieją możliwości przywrócenia (przynajmniej częściowego) obrazu fotograficznego. Obecnie w ramach wspomnianego projektu trwają prace nad nieniszczącymi metodami rekonstrukcji. Charakterystyki spuścizn fotograficznych znajdujących się w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego dokonała Katarzyna Kalisz (Narodowe Archiwum Cyfrowe). Wątkiem przewodnim wystąpienia były problemy przed którymi stają pracownicy archiwum podczas opracowania spuścizn fotograficznych, gromadzonych w zbiorach NAC, a do których należą m.in. autorskie prawa majątkowe, kwestie ich porządkowania oraz opisywania. Również zbiory NAC były tematem wystąpienia, której autorem była Katarzyna Plewka (NAC). Autorka ukazała różnice w sposobie gromadzenia, opracowywania i udostępniania fotografii na przykładzie trzech zespołów archiwalnych – Grażyny Rutkowskiej, Juliusza Englerta oraz Edwarda Hartwiga. Problemy związane z gromadzeniem, opracowaniem i wartościowaniem dokumentacji fotograficznej w archiwach państwowych przedstawiła Iwona Fisher (Archiwum Narodowe

w Krakowie). Uwypukliła ona m.in. występujące różnice w istniejącym terminie „fotografia” – co powoduje powstanie nieporozumień między specjalistami z różnych dziedzin. Ponadto wskazała na problem braku istnienia wskazówek dotyczących wartościowania fotografii w archiwach, na istnieniu luk w opracowaniu zbiorów (pełne, profesjonalne opracowanie jest czasochłonne), negatywne skutki braku opisu fotografii finalizujące się dużymi utrudnieniami (czy nawet niemożliwością) w prowadzeniu badań historycznych ze względu na brak podstawowych informacji o uwiecznionym na fotografii wydarzeniu, miejscu czy osobach. Znanym krakowskiemu fotografowi – Stanisławowi Markowskiemu (Krakowska Szkoła Teatralna) w swoim wystąpieniu na temat „światła obrazu” zwrócił uwagę uczestników konferencji na „niezależne życie” fotografii i jej wpływ na naszą świadomość oraz zmysły. Swoje bardzo interesujące rozważania oparł na książce autorstwa Rollanda Barthesa⁵. Ks. Jacek Urban (Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie) scharakteryzował fotografie z Archiwum Kardynała Karola Wojtyły. W związku z przekazaniem nowych fotografii w marcu 2013 r. z okresu pontyfikatu Jana Pawła II pojawiła się ważna kwestia czy dokonać podziału na obydwa zbiory (kardynalski i papieski), czy też należy kontynuować opracowanie zbioru w formie dotychczasowej. Zbiór archiwalny „fotografii naukowych” hrabiego Karola Lanckorońskiego zaprezentował Adam Korczyński (Fototeka Lanckorońskich PAU). Ten cenny zbiór został przekazany przez hrabiego w 1929 r. PAU. Autor scharakteryzował zasób obecnej fototeki, cele którym miała ona służyć w założeniach twórcy, a także postawił ważne pytania – czy należy go udostępniać i popularyzować. Dawne fotografie pochodzące ze Zbiorów Specjalnych znajdujących się

1. Zdjęcie hrabiego Karola Lanckorońskiego, podróżnika, kolekcjonera, znawcy sztuki, wraz z wyposażeniem fotograficznym, fot. T. Koziellec

5 R. Barthes, *Światło obrazu. Uwagi o fotografii*, przeł. z franc. J. Trznadel, Warszawa 1996 (wyd. 2 – 2008).

w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie były tematem wystąpienia Joanny Dziewulskiej (Biblioteka Naukowa PAN i PAU). Fotografie te w liczbie (ok. 10 tys.) są rozproszone, stanowią bowiem integralną część obiektów rękopiśmiennych. Ich duże bogactwo tematyczne, wielka wartość dokumentacyjna, naukowa, artystyczna, a także duża różnorodność autorka została zaprezentowana na wybranych przykładach. Zasoby fotograficzne ukazujące losy mieszkańców XIX- i XX-wiecznej Łodzi znajdujący się w Archiwum Państwowym, jako źródło do badań biograficznych przedstawił Piotr Strembski (Archiwum Państwowe w Łodzi). W prezentacji pojawiły się zdjęcia znanych fotografów, m.in. takich jak Bronisław Wilkoszewski, Włodzimierz Pfeiffer, czy Henryk Ross. Warto zwrócić uwagę, że Henryk Ross dokumentował w ukryciu gehennę ludności w utworzonym w Łodzi przez Niemców getcie, a materiały fotograficzne stały się dowodami w procesach sądowych nazistów. Fakt ten podkreśla także wielkie znaczenie fotografii jako dokumentu rozprawach sądowych. Zbiory muzeum mieleckiego zaprezentował Janusz Halisz (Muzeum Regionalne w Mielcu). Referat obejmował m.in. charakterystykę kolekcji fotograficznych Muzeum, ich rolę edukacyjną, a także metody katalogowania i udostępniania cennego tego i zasobnego zbioru. Ich wykorzystanie dla celów edukacyjnych obejmuje prowadzenie lekcji muzealnych z historii regionu, prowadzenie warsztatów fotograficznych dla fotoamatorów, wykorzystuje się go także jako materiał publikacyjny oraz oczywiście dla badań naukowych. Kwestiami porządkowania i digitalizacji fotografii w zbiorach polskich instytucji znajdujących się w Ośrodku Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie oraz Instytutu Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku zajął się Dominik Wołłowicz (Archiwum Narodowe w Krakowie). W referacie poruszył on m.in. kwestie dostępności materiałów archiwalnych dla badaczy, sposoby prezentacji zasobu, formy przechowywania fotografii (m.in. problem sklejanie się fotografii z opakowaniami z PCV – na co powinno zwrócić się wielką uwagę ze względu na powszechność tego materiału), problematyce pozyskiwania funduszy (prace przy zbiorze) i ograniczenia z związane z brakiem funduszy. Krzysztof Smolana (Archiwum Akt Nowych) był autorem kolejnego referatu zatytułowanego Fotografie w spuściznach polskich z obszaru Ameryki Łacińskiej, dzięki któremu uczestnicy mogli dowiedzieć się jak wiele interesujących zbiorów fotografii (negatywów, odbitek fotograficznych, druków fotomechanicznych) jest rozproszonych po tym odległym regionie. Należą do nich m.in. zbiory Archiwum Biblioteki Polskiej im. Ignacego Domeyki w Buenos Aires, czy też zbiory archiwalne oo. Bernardynów (spuścizna ks. prałata Gawędzkiego) w Martin Corando, czy też tzw. „minispuścizny” – rozumiane jako materiały pozyskiwane od poszczególnych osób lub rodzin. Autor zadał ważne pytanie o zakres ingerencji instytucji w pozyskiwaniu materiałów fotograficznych z prywatnych zbiorów. Magdalena Skrejko (Muzeum Historii Fotografii) również zainteresowała uczestników konferencji referatem Pro-Arte Floriańska 15, czyli dokumentacja fotograficzna

Mieczysława Rysia z czasów II wojny światowej. Muzeum im. Walerego Rzewuskiego – znakomitego krakowskiego fotografa-pioniera, jest ukierunkowane na gromadzenie, badanie, ochronę, konserwację licznych zasobów fotografii historycznej, dokumentalnej, społecznej, artystycznej, amatorskiej i rzemieślniczej. Przykładami grupy fotografii na których skupiła się autorka w wystąpieniu był zbiór Rysia (z okresu 1942-1944) oraz wybrane dokumenty ze zbioru archiwaliów Cechu Fotografów w Krakowie. Zwróciła m.in. uwagę na pewne różne podejście do fotografii (przy pracy nad nimi) w muzeach i archiwaliach. Marcin Maciuk (Archiwum Nauki PAN i PAU) przedstawił niezwykle „świat zaklęty w fotografii” – jakim jest zbiór około 800 fotografii autorstwa prof. Władysława Kotwicza – wybitnego prekursora orientalistyki, znanego polskiego podróżnika, odbywającego wyprawy m.in. do Mongolii i Mandżurii. W świat dawnego Krakowa uwieczniony na starych fotografiach powstających już od lat 50. XIX w. wprowadził uczestników konferencji Waldemar Komorowski (Muzeum Narodowe w Krakowie). Nie możemy być pewni wiernego wyglądu kamienic np. na rysunkach, szkicach i obrazach przedstawiających dawne widoki miasta. Tę pewność daje natomiast – jak udowadniał autor na przykładach zawartych w prezentacji – fotografia wiernie odzwierciedlająca każdy szczegół rzeczywistości, nawet ten nieupiększony. Kraków może poszczycić się znakomitymi, licznymi warsztatami fotograficznymi, jakie pojawiały się od XIX wieku, co wiązało się z rozpowszechnianiem sztuki fotograficznej oraz dużym zapotrzebowaniem. Z historią fotografii krakowskiej związane są liczne nazwiska np. Ignacego Kriegera, Walerego i Lesława Rzewuskich, Antoniego Rzący⁶. Warto zwrócić uwagę, że ostatni z wymienionych fotografów najwcześniej – uwiecznił także Kraków w kolorze. Wojciech Walanus (Fototeka Instytutu Historii Sztuki UJ) zaprezentował zbiory najstarszego w Polsce uniwersyteckiego archiwum fotograficznego związane z historią sztuki. Licznie sfotografowane dzieła sztuki rzeźbiarskiej, zabytków architektury, malarstwa ściennego i innych obiektów zabytkowych, dobrze znane z dawnych opisów lub wycieczek zagranicznych stanowią wielki atut zasobów tejże fototeeki. Tworzą je spuścizny m.in. po Marianie Sokołowskim, Tadeuszu Szydłowskim, Jerzym Mycielskim. Zbiór stanowi znakomity materiał badawczy dla studiowania nie tylko historii sztuki. Dzienniki Aleksandry Czechówny, zawierające liczne fotografie były tematem podjętym przez Bożenę Lesiak-Przybył (Archiwum Narodowe w Krakowie). Autorka zaprezentowała postać Czechówny, oraz fotografie, które wklejane w dzienniki stanowią cenne źródło dla badaczy z różnych dziedzin, zarówno pod względem tematyki jak i pod względem tech-

6 Warto przypomnieć, że Muzeum Historii Fotografii zorganizowało wystawę unikatowych zdjęć kolorowych jego syna – *Autochromy Tadeusza Rzący – 14.12.2008-1.03.2009. Stulecie barwnej fotografii*. Por. T. Rząca, *Autochromy – Małopolska*, wstęp i oprac. M. Miskowicz, Olszanica 2008. www.mhf.krakow.pl/?action=exhibition¶m=past&id=10&year=2008 [dostęp: 27.06.2013].

nologicznym. Z zapisków możemy dowiedzieć się m.in., że Czechówna ubolewała nad „poniewieraniem” się fotografii po czyjejś śmierci, dając tym samym wyraz troski o fotografie, na których uwieczniona jest jakże wielka ilość obrazów XIX wieku. Spuścizna fotograficzna po Mieczysławie Kaplickim (byłym prezydencie miasta Krakowa) została przedstawiona przez Joannę Gellmer (Muzeum Historyczne Miasta Krakowa). Kolekcja znajdująca się w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa stanowi cenne źródło dokumentujące życie M. Kaplickiego – lekarza, żołnierza i polityka. Materiały te znajdujące się przez długi okres czasu „na cenzurowanym” zostały przekazane Muzeum przez Radę Narodową. Zasoby dawnych fotografii Domu Jana Matejki w Muzeum Narodowym w Krakowie, oraz zadania, trudności i perspektywy badawcze związane z tą kolekcją zaprezentowała Agnieszka Zagrajek (Muzeum Narodowe w Krakowie. Dom Jana Matejki). Liczba fotografii stanowiąca ponad 700 obiektów (powstałych od lat 60. XIX do II wojny światowej) związana jest z osobą Jana Matejki, jego twórczością, rodziną, przyjaciółmi, modelami, warsztatami fotograficznymi z którymi się kontaktował. Stanowi ważne źródło informacji w badaniach nad życiem i twórczością artysty. Anna Kopczacka (Muzeum Historii Fotografii) przedstawiła europejski, bardzo interesujący projekt o nazwie *Europeana Photography*⁷, którego celem jest gromadzenie *online* fotografii dokumentujących zmiany, jakie zaszły w Europie od 1839 roku do 1939 – czyli od czasów Foxa Talbota i Louisa Daguerre’a aż po wybuch II wojny światowej. Instytucje posiadające zasoby fotograficzne powstałe w tym okresie mogą udostępniać je w wersji zdigitalizowanej na stronach internetowych projektu, upowszechniając tym samym wiedzę o historii krajów Europy.

7 Koordynatorem projektu jest belgijski Institute for Cultural Studies – KU Leuven, www.europeana-photography.eu [dostęp: 22.06.2013].

Noty o autorach

MAŁGORZATA BOCHENEK, historyk, chemik, absolwentka studiów podyplomowych Politechniki Krakowskiej na Wydziale Architektury w zakresie Konserwacji Zabytków Architektury i Urbanistyki oraz Uniwersytetu Jagiellońskiego na Wydziale Chemii w zakresie Nowoczesnych Technik Analitycznych dla Konserwacji Obiektów Zabytkowych. Od 1998 roku pracuje w Archiwum Narodowym w Krakowie, od 2012 roku kieruje Oddziałem VIII ds. konserwacji i zabezpieczania zasobu Archiwum Narodowego w Krakowie.

MARZENNA CIECHAŃSKA, dr hab., prof. Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, artysta plastyk, konserwator dzieł sztuki, adiunkt na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP. W 1990 roku ukończyła studia na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP w Warszawie na specjalizacji konserwacji i restauracji książki grafiki i skóry zabytkowej. W 2004 obroniła dysertację doktorską, nagrodzoną w konkursie na prace naukowe z konserwacji Generalnego Konserwatora i Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków. Od 1993 roku pracuje w Katedrze Konserwacji i Restauracji Starych Druków i Grafiki ASP w Warszawie. Od 2008 roku pełni funkcję prodziekana Wydziału. Od 2005 roku jest rzeczoznawcą Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w zakresie opieki nad zabytkami, specjalizacja – grafika oraz materiały biblioteczne i archiwalne. Od 2008 roku jest członkiem zarządu ENCoRE (European Network for Conservation-Resoration Education) organizacji zrzeszającej europejskie uczelnie wyższe kształcące w zakresie konserwacji-restauracji dzieł sztuki. Współpracuje z różnymi instytucjami. Autorka kilkudziesięciu publikacji poruszających zagadnienia konserwacji i restauracji dzieł sztuki. Poza pracą naukowo-dydaktyczną jest czynnym konserwatorem dzieł sztuki.

JOLANTA CZUCZKO – dr, konserwator i restaurator, absolwentka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Od 1999 roku zatrudniona w Zakładzie Konserwacji Papieru i Skóry UMK jako pracownik naukowo-dydaktyczny. Prowadzi pracownię konserwacji zabytków, w ramach której realizuje zajęcia z zakresu konserwacji bloku książki zabytkowej oraz obiektów z warstwami barwnymi. Jest autorką cyklu wykładów poświęconych zagadnieniom historii produkcji papieru i profilaktyce konserwatorskiej, skierowanych głównie do przyszłych artystów. Doświadczenie zawodowe zdobyła wykonując liczne prace konserwatorskie i restauratorskie, bierze udział w projektach naukowych i badawczych. Jej zainteresowania zawodowe związane są głównie z problemem badań oraz konserwacji i restauracji dzieł sztuki wykonanych na podłożach papierowych. W 2010 roku

obroniła dysertację doktorską omawiającą Podłoża papierowe stosowane przez Leona Wyczółkowskiego. Zagadnienia typologiczne i konserwatorskie.

DOROTA DZIK-KRUSZELNICKA, konserwator dzieł sztuki, absolwentka Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Wydział Konserwacji Dzieł Sztuki. W latach 2005-2007 konserwator w Sekcji Odkwaszania i Konserwacji Arkuszy Zakładu Konserwacji Masowej Biblioteki Narodowej w Warszawie. Obecnie Pracownia Technik i Technologii Opraw na Wydział Konserwacji i Restauracja Dzieł Sztuki ASP oraz Starszy Asystent Konserwatorski – Pracownia Konserwacji Obiektów na Papierze w Muzeum Narodowym w Warszawie.

PATRICIA ENGEL – konserwator i restaurator, absolwentka wiedeńskiej Akademii der bildenden Künste (1979-1984), doktorat w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie (2007). W latach 1994-1999 pracowała jako konserwator w Austriackiej Bibliotece Narodowej (Österreichische Nationalbibliothek) oraz Staatsbibliothek zu Berlin (Königliche Bibliothek). W latach 2000-2008 była dziekanem wydziału konserwacji książki i papieru Uniwersytetu w Hildesheim (Hochschule für angewandte Wissenschaft und Kunst w Hildesheim, Niemcy). Obecnie stoi na czele rady naukowej The European Centre for Conservation for Books and Paper Conservation-Restoration w Horn (Austria).

ELŻBIETA GÓRSKA-WIKŁO, konserwator dzieł sztuki, absolwentka kierunku Konserwacja i Restauracja Dzieł Sztuki na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu; od 1986 r. pracuje jako konserwator zabytków, zwłaszcza w zakresie konserwacji papieru i skóry zabytkowej i profilaktyki konserwatorskiej. Akredytowany konserwator Instytutu Konserwacji w Wielkiej Brytanii. Obecnie pracuje Kierownik Działu Konserwacji w Archiwum Uniwersyteckim w Glasgow.

MAŁGORZATA GROCHOLSKA, konserwator dzieł sztuki, absolwentka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Sztuk Pięknych (specjalizacja – konserwacja papieru i skóry). W latach 1980-1991 zatrudniona w Muzeum Śląska Opolskiego w Opolu a następnie Muzeum Piastów Śląskich w Brzegu na stanowisku konserwatora. Od 1997 roku związana z Zakładem Narodowym im. Ossolińskich jako Konserwator Zbiorów, kierownik Pracowni Konserwatorskiej. Jest autorką licznych prac konserwatorskich starodruków, rękopisów, grafik, rysunków. W latach 2007-2011 pełniła funkcję inżyniera projektu ds. konserwacji rękopisów ze zbiorów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, projekt finansowany z funduszy Unii Europejskiej, EOG, oraz inżyniera projektu ds. konserwacji zabytkowego zbioru Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Opolu, projekt finansowany z funduszy RPO.

DOROTA JUTRZENKA-SUPRYN, dr, konserwator dzieł sztuki ze specjalnością konserwacja zabytkowego papieru i skóry, absolwentka Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (1993). Od roku 1993 pracuje w Zakładzie Konserwacji Papieru i Skóry UMK w Toruniu, obecnie na stanowisku adiunkta. W 2006 r. obroniła pracę doktorską pt. *Problemy konserwacji map kolorowanych grynszpanem*. Od 2007 roku jest zatrudniona również na stanowisku konserwatora zbiorów zabytkowych w Bibliotece Elbląskiej.

ZOFIA KOSS, konserwator dzieł sztuki, absolwentka Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki. Od 2008 roku jest pracownikiem Katedry Konserwacji i Restauracji Starych Druków i Grafiki macierzystej uczelni.

JOANNA KOZIELEC – konserwator dzieł sztuki, absolwentka Zakładu Konserwacji Malarstwa i Rzeźby Polichromowanej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Czynny konserwator dzieł sztuki, doświadczenie zawodowe przy prowadzeniu prac nad ruchomymi obiektami zabytkowymi o różnorodnej technice wykonania.

TOMASZ KOZIELEC, dr, konserwator dzieł sztuki, absolwent i pracownik Zakładu Konserwacji Papieru i Skóry Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Do szczególnych dziedzin na polu pracy badawczo naukowej należy m.in. technologia i historia wyrobu różnych wytworów celulozowych i proteinowych oraz ich badanie; masowe i laboratoryjne odkwaszanie zbiorów z dwóch ostatnich stuleci.

GRAŻYNA MACANDER-MAJKOWSKA, konserwator dzieł sztuki, absolwentka warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych. Starszy wykładowca w Katedrze Konserwacji i Restauracji Starych Druków i Grafiki na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP w Warszawie. Od 1996 r. prowadzi Pracownię Konserwacji i Restauracji Grafiki i Rysunku w tejże katedrze. Od 2005 r. rzeczoznawca Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w zakresie opieki nad zabytkami w specjalizacji – konserwacja książki, grafiki, skóry zabytkowej, archiwaliów oraz malarstwa na papierze i pergaminie.

ANNA MICHAŚ-BAILEY – konserwator fotografii i innych obiektów z papieru i skóry, absolwentka Zakładu Konserwacji Papieru i Skóry, Wydziału Sztuk Pięknych na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. W latach 1994-2012 kierownik Działu Konserwacji i Zabezpieczania Zasobu Archiwum Państwowego w Krakowie. W latach 2002-2006 Sekretarz Komisji ds. Zabezpieczania Archiwaliów w Klimacie Umiarkowanym, Międzynarodowej Rady

Archiwalnej (Committee on Preservation of Archives in Temperate Climate, International Council on Archives, ICA/CPTA). Koordynator polskiej sekcji programu: Safeguarding European Photographic Images for Access/SEPIA (2001-2003). W latach 2007-2009 uczesniczyła w programie Andrew W. Mellon Fellow, Fifth Cycle of the Advanced Residency Program in Photograph Conservation.

ANNA NOWICKA – konserwator dzieł sztuki, absolwentka Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Od 2000 r. jest zatrudniona na etacie naukowo-dydaktycznym w Zakładzie Badań Specjalistycznych i Technik Dokumentacyjnych mieszczącym się na wyżej wymienionym wydziale. Zajmuje się m.in. badaniami technologicznymi dzieł sztuki.

PIOTR OSZCZANOWSKI, dr hab., adiunkt w Zakładzie Historii Sztuki Renesansu i Reformacji Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Wrocławskiego. Specjalizuje się w sztuce wczesnonowożytnej, ze szczególnym uwzględnieniem śląskiej rzeźby, grafiki, rysunku i złotnictwa manierystycznego oraz barokowego. Współorganizator i współautor polskich oraz międzynarodowych wystaw muzealnych, konferencji naukowych i projektów badawczych.

MAŁGORZATA PRONOBIS-GAJDZIS – dr, absolwentka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Sztuk Pięknych (kierunek – Konserwacja i Restauracja Dzieł Sztuki). Od 1990 r. pracuje w Zakładzie Konserwacji Papieru i Skóry. Prowadzi pracownię Intrologatorstwa Artystycznego, realizując także własny program autorski. W 2006 r. obroniła dysertację doktorską, wyróżnioną w konkursie Generalnego Konserwatora Zabytków i Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków na najlepsze prace studialne, naukowe i popularyzatorskie dotyczące ochrony zabytków i muzealnictwa. Jest autorką i współautorką wielu realizacji konserwatorskich.

WŁADYSŁAW SOBUCKI, dr, prof. Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, chemik, absolwent Politechniki Gdańskiej (1969). Wieloletni pracownik dydaktyczny Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP w Warszawie. W 1998 r. uzyskał kwalifikację I stopnia w zakresie konserwacji dzieł sztuki. Obecnie profesor nadzwyczajny w Zakładzie Badań Specjalistycznych i Technik Dokumentacyjnych ASP. W latach 1989-2008 pracował w Bibliotece Narodowej. Był współorganizatorem Zakładu Konserwacji Zbiorów Bibliotecznych BN i kierownikiem Laboratorium ZKZB. Współautor Wieloletniego Programu Rządowego na lata 2000-2008 *Kwaśny papier*. W latach 2000-2008 był jego koordynatorem, a następnie kierownikiem Zespołu ds. Koordynacji.

MONIKA SUPRUNIUK, konserwator dzieł sztuki, absolwentka Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Stypendystka Muzeum Auschwitz-Birkenau i Landu Nadrenii Północnej i Westfalii oraz programu MEDIA Plus Unii Europejskiej. Pracuje w FilMOTECE Narodowej w Warszawie przy realizacji projektu Konserwacja i digitalizacja przedwojennych filmów fabularnych oraz w ASP w Warszawie w Katedrze Konserwacji i Restauracji Książki, Grafiki i Skóry Zabytkowej.

IZABELA ZAJĄC, dr, konserwator dzieł sztuki. Absolwentka Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki. W 2011 obroniła pracę doktorską *Historia zabytkowych albumów do fotografii*. W latach 1997-2000 konserwator w Centralnym Laboratorium Konserwacji Archiwaliów przy Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Od 1998 r. asystent w Katedrze Konserwacji i Restauracji Starych Druków i Grafiki ASP w Warszawie. Brała udział w międzynarodowych projektach i programach badawczych, np.: pomoc (1999-2001) bibliotece koptyjskiego klasztoru w der al-Sourian w Egipcie, program LASCANA (2005-2007), warsztaty ochrony i identyfikacji fotografii w Bratysławie (2008-2010). Uczestniczyła w wielu zagranicznych szkoleniach z zakresu ochrony, zabezpieczania i konserwacji zabytkowych fotografii.

KAROLINA ZYCH, konserwator dzieł sztuki w specjalności konserwacja-restauracja książki, grafiki i skóry zabytkowej, od 2012 roku asystent w Katedrze Konserwacji i Restauracji Książki, Grafiki i Skóry zabytkowej Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki ASP Warszawie.